

Akademie věd
České republiky

Příloha B

Teze disertace
k získání vědeckého titulu "doktor věd"
ve skupině věd historické

Keltské mincovnictví ve 3. a 2. století před Kristem v Čechách. Praha

Komise pro obhajoby doktorských disertací v oboru archeologie

Jméno uchazeče **PhDr. Jiří Mlilský, Ph.D.**

Pracoviště uchazeče **Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i.**

Praha 5. 5. 2019

Úvod

Teze k disertaci vycházejí z nedávno zveřejněné monografie (*Militký 2018a*). Jejím cílem bylo shromáždění, typologické rozřídění a interpretace keltských mincí z průběhu 3. a 2. století před Kristem majících prokazatelnou či předpokládanou vazbu k českému území. Prezentované mince zde tedy byly buď raženy, nebo byly na české území importovány. V rámci této publikace se podařilo shromáždít celkem 715 mincí, které byly katalogizovány v typologických přehledech a v případě importovaných ražeb v katalogu nálezů z českého území. Jde o materiál, u kterého je nálezová proveniencie zachována pouze částečně, v řadě případů jde o mince bez dochovaných nálezových lokalit z veřejných i soukromých sbírek. Zpracování tohoto tématu navázalo na nedávné monografické vyhodnocení mincovnictví oppidálního období (LT D) v Čechách z oppida Stradonice (*Militký 2015a*).

Definování relativně-chronologických horizontů A1 až A3 produkce keltských mincí v Čechách

V návaznosti na starší zpracování numismatického materiálu z území Čech (*Castelin 1965*) a s přihlédnutím k vývoji mincovnictví v oblasti koridoru Jantarové stezky byly nově definovány tři relativně-chronologické numismatické horizonty A1, A2 a A3 (*Militký 2018a*, 12–13). Ty lze volně synchronizovat s archeologickými relativně chronologickými horizonty vypracovanými pro české území – LT B2, C1–C2.

Numismatický horizont **A1** principiálně odpovídá archeologickému horizontu LT B2, v absolutní chronologii jde přibližně o období asi 330–260/250 před Kristem. V této době byly raženy první keltské mince ve střední Evropě – statéry typu Niké (I:01–17). Jeho konec se však může ještě částečně překrývat s počátečním horizontem LT C1.

Numismatický horizont **A2** zhruba odpovídá archeologickému horizontu LT C1. V absolutní chronologii jde přibližně o období asi 260/250–190/180 před Kristem. S tímto horizontem je spojen vznik centrálních sídlišť v koridoru Jantarové stezky a vznik prvních bimetalických měnových systémů založených na zlatu a stříbru. V Čechách je o starší fázi tzv. českých lokálních emisí (II:01–29, IV:01, V:01–03), v oblasti koridoru Jantarové stezky o starší fázi zlatých ražeb skupiny Athéna Alkidemos a stříbrných ražeb s hvězdou a zřejmě i obolů typu Roseldorf / Němčice I.

Numismatický horizont **A3** rámcově odpovídá archeologickému horizontu LT C2. V této době stále existují a prosperují centrální sídliště v oblasti koridoru Jantarové stezky. Jejich zánik, či výrazný úpadek osídlení spadá právě na konec horizontu A3. V absolutní chronologii jde přibližně o období asi 190/180–130/120 před Kristem. V Čechách do tohoto horizontu patří mladší fáze tzv. českých lokálních emisí (II:30–50), v oblasti koridoru Jantarové stezky jde o mladší fázi zlatých ražeb skupiny Athéna Alkidemos a stříbrných obolů typu Roseldorf / Němčice II.

Z pohledu relativní chronologie reprezentuje následný vývoj keltského mincovnictví v oppidálním období v Čechách pozdní horizont LT C2 a dále LT D. Tyto archeologické horizonty odpovídají relativně-chronologickým úsekům ražby B1–2, C a D podle K. Castelina (1965) a nově podle B. Ziegausa (2013, 492–499, Tab. 8). Toto období však již není obsahem této publikace.

Numismatická analýza keltských napodobenin statérů Alexandra III. - typ Niké (horizont A1)

Důležitým tématem keltské numismatiky ve střední Evropě je otázka počátků ražby mincí. Toto téma samozřejmě přitahuje dlouhodobě zájem badatelů, ale paradoxně ve své podstatě mu pro bójskou oblast bylo do nedávné doby věnováno jen málo pozornosti. To je do značné míry dáno charakterem pramenného fondu, který umožňuje výrazně lépe sledovat až období pravidelné ražby mince v horizontu A2. Problematika skutečně nejstarších mincí, tedy statérů typu Niké, byla dosud v literatuře řešena zpravidla jen v obecné rovině bez detailnější analýzy materiálu (např. *Ziegaus 1999*, 108–112; *Militký 2015b*, 70–71). Přitom právě počátky ražby mincí v bójské oblasti představují jedno z nejdůležitějších témat – bez jeho znalosti nelze přesněji chápat další vývoj keltského mincovnictví.

Statéry typu Niké jsou dobové napodobeniny řeckých ražeb se jménem Alexandra III. Makedonského (336–323 před Kristem) a v některých případech zřejmě i Filipa III. (323–317 před Kristem). Keltské napodobeniny většinou více či méně zdařile kopírují své řecké předlohy a jen u třech skupin (I:12–14) lze sledovat specifikou keltskou barbarizaci a stylizaci lícního i rubního motivu.

V rámci nového typologického katalogu statérů typu Niké se podařilo shromáždit celkem 85 mincí včetně jejich fragmentů (*Militký 2018a*, 13–23). Celých exemplářů je ovšem pouze 65 kusů, sekaných fragmentů je sedm /č. I:15.1/1 (1–7)/ a 11 mincí je doloženo pouze literárními údaji bez vyobrazení /č. I:16.1/1 (1–11)/. Zcela specifické jsou pak dva stříbrné odražky statérů /č. I:17.1/1 (1–2)/. Základ typologického třídění tedy tvoří 65 fyzicky dochovaných mincí.

Na prvním místě je si třeba položit otázku, jestli všechny zde prezentované napodobeniny skutečně vznikly pouze v prostředí keltské střední Evropy. Z rozložení nálezů lze odvodit, že většina z nich skutečně vznikla v regionu střední Evropy. Pokud tedy byly alexandrovské statéry ve střední Evropě skutečně napodobovány, naskytá se otázka dokladů importu řeckých předloh do této oblasti. Příliv makedonských a v malé míře i thráckých zlatých a stříbrných mincí (nikoliv jen alexandrovských) výmluvně ilustruje situace v Karpatské kotlině (*Torbágyi 1991*). Zatímco v oblasti na jih od Dunaje byly na bulharském území dokumentovány především četné depoty (*Torbágyi 1991*, 44, Abb. 1; *Militký 2016b*, 146–148, tab. 4), na území Rumunska již převládají pouze jednotlivé mince (*Torbágyi 1991*, 46, Abb. 2) a na území Maďarska jde pouze o několik jednotlivých nálezů, avšak včetně statérů (*Torbágyi 1991*, 46, Abb. 2). V nedávné době byl zveřejněn řecký statér se jménem Alexandra III.

z okolí Púchova (*Militký 2012*, 110) a další nelokalizovaný z území Moravy (*Militký 2012*, 109). Tyto exempláře doplnil také statér Filipa III. pocházející z areálu centrálního sídliště v Němčicích nad Hanou (*Militký 2013*), odkud pochází také jeden suberátní statér Filipa II. (*Fröhlich 2014*, 12). V této souvislosti je však nutné připomenout starý nález z Velké Lomnice na středním Slovensku, kde měly být společně nalezeny dvě přesněji nepopsané mince – patrně statéry Alexandra III. a thráckého krále Lysimacha (*Ondrouch 1964*, 65, č. 118). Z českého území dosud nález alexandrovského statéru neznáme. Je zřejmé, že drtivá většina řeckých zlatých mincí importovaných do střední Evropy byla roztavena. Velmi pravděpodobně se alexandrovské mince do středoevropského prostoru dostaly jako kořisti či žold keltských bojovníků – obchodní spojení mezi střední Evropou a řeckými oblastmi pro toto období ještě nelze předpokládat. Důležitým faktem zůstává, že máme již prvé doklady importu alexandrovských statérů, které byly předlohami pro napodobeniny typu Niké.

Ražby typu Niké známe jen jako statéry – neexistují žádné ražené nižší nominály. Skutečnost, že známe pouze statér, je velice důležitá – naznačuje jinou funkci mincí, než jak ji máme doloženo v horizontu A2, kdy byly zavedeny měnové systémy založené na kombinaci zlatých a stříbrných nominálů. Statéry typu Niké reprezentují nestarší horizont produkce mincí, které se zřejmě ještě nestaly všeobecně rozšířeným prostředkem směny. Mince v této době byly pravděpodobně výsadou elit, které s nimi měly přímé či zprostředkované zkušenosti z řeckého světa.

Kromě skupiny 14 se dosud u jedné varianty statérů typu Niké nevyskytly dva stejné exempláře. Vysoký počet vzájemně značně rozdílných razidel také naznačuje, že ražba těchto mincí mohla probíhat na řadě míst paralelně. Malý počet zachovaných exemplářů dokládá, že drtivá většina z nich byla s ohledem na jejich vysokou hmotnost později roztavena a nově zmincována. Velmi pravděpodobně tyto mince nevznikaly ještě v areálech centrálních sídlišť doložených především v koridoru Jantarové stezky, neboť jsou starší. Lze tedy považovat za pravděpodobné, že statéry typu Niké byly raženy na sídlištích s předpokládanou vyšší společenskou funkcí – jako příklad takové lokality lze uvést např. Soběsuky v severozápadních Čechách (*Waldhauser 2001*, 453–454), aniž bychom však měli jakékoliv náznaky, že právě zde byly mince raženy. Za pozornost rozhodně stojí fakt, že většina těchto mincí má zachován kvalitní výtvarný styl – jde tedy o důkaz značně vyspělého prostředí, schopného napodobovat řecké předlohy. Nálezy statérů typu Niké reprezentují především jednotlivé exempláře, v řadě případů však jde o kusy pocházející ze sídlišť. Depoty tvořené výhradně těmito ražbami dosud neznáme – jako starší složka byly zastoupeny pouze v depotu Nechanice 72, ukrytém v horizontu A2.

Při hledání původu statérů je samozřejmě nejdůležitější svědectví jejich nálezů. Na prvý pohled je zřetelná mimořádná nadregionalita jejich rozšíření. Největší nálezová koncentrace je doložena v oblasti středních a východních Čech a na střední a no jižní Moravě. Tyto dva regiony lze pravděpodobně považovat za hlavní produkční regiony statérů typu Niké. S moravským územím a koridorem Jantarové stezky souvisí také jejich výskyt v rakouském Podunají. Při snaze přesněji lokalizovat konkrétní skupiny a varianty však narážíme na limity

interpretace. Se značnou dávkou pravděpodobnosti lze hledat původ v Čechách prokazatelně jen u skupiny I:14, zvláště u variant 4–7.

Výskyt statérů typu Niké v Čechách a především v oblasti koridoru Jantarové stezky přináší fenomén naseknutých či osekáných exemplářů. Vysvětlení tohoto jevu není jednoduché. U naseknutých mincí lze uvažovat o jednoduchém způsobu prokázání, že mince je vyrobena z kvalitního kovu (např. *Fröhlich 2014*, 19). Je ovšem třeba konstatovat, že suberáty statérů typu Niké dosud neznáme a tak i důvod tohoto jevu může být jiný. Může se např. jednat o ražby připravené k dalšímu zpracování, k další mincovní výrobě. Takto lze ostatně interpretovat osekáné kusy, které již jsou pouze zlatou surovinou. Přesný důvod těchto úprav samozřejmě neznáme, ale pravděpodobně naznačují, že v době existence centrálních sídlišť v koridoru Jantarové stezky šlo již o staré emise využívané jako zdroj zlata k další mincovní výrobě.

Zásadním argumentem chronologického postavení sledovaných statérů jsou jejich hmotnosti, které napodobují řecké předlohy. Ty mají hmotnosti obvykle okolo 8,6–8,5 g a hmotnosti keltských napodobenin se pohybují nejčastěji v intervalu 8,6–8,2 g – známe samozřejmě i lehčí exempláře, ale těch je menšina. Je zřejmé, že hmotnostní hranici představuje hodnota okolo 8,2 g. Tu totiž směrem nahoru jen výjimečně překračují statéry skupiny Athéna Alkidemos (*Paulsen 1933*, Taf. 3:48–58; *Kolníková 2012*, 13, č. 4, 6–10, 14–16) a stejně je tomu také u statérů ze skupiny tzv. českých lokálních emisí – série II:01, II:16, II:19 a II:25. Rozdílnost statérových hmotností je významným argumentem pro definování relativní chronologie dvou horizontů ražby – horizont A1 reprezentují statéry typu Niké, horizont A2 reprezentuje starší fáze produkce mincí typu Athéna Alkidemos (především ražby dobrého stylu) a starší fáze produkce tzv. českých lokálních emisí, reprezentované sériemi a typy II:01–II:29.

Velmi důležitý záchytný bod pro chronologii představuje ikonografie nejstarších statérů ze skupiny Athéna Alkidemos, ražených v horizontu A2 v oblasti koridoru Jantarové stezky. Na jejich lící straně je hlava Athény doprava – tento motiv kontinuálně navazuje na statéry typu Niké dobrého stylu. Jde tedy o náznak určité kontinuity ikonografie nevyššího nominálu. Zároveň se jedná o jasný důkaz, že Morava a celý koridor Jantarové stezky je s jistotou možné považovat za jeden z regionů, kde byly v předchozím horizontu A1 statéry typu Niké raženy.

Důležitým kritériem pro stanovení datace statérů typu Niké jsou samozřejmě exempláře pocházející z archeologických kontextů. Jak již bylo řečeno, jejich výskyt na centrálních sídlištích v koridoru Jantarové stezky pravděpodobně naznačuje, že na těchto lokalitách rozvíjejících se od horizontu LT C1 (A2) reprezentují statéry typů Niké již pouze staré emise. V této souvislosti je vhodné připomenout nález z výšinného sídliště Trepcza na východě Polska /č. I:01.4/1 (1)/, kde jsou doklady osídlení právě v horizontu LT B2/C1. Velice zásadní pro chronologii je výskyt dvou statérů typu Niké z Dobianu /č. I:01.4/5 (1) a I:16.1/1 (1)/ ve středním Německu, které lze datovat do doby před nebo okolo poloviny 3. století před Kristem. Z hlediska chronologie stejně nezřetelný jako začátek, je nejasný také konec

produkce statérů typu Niké. Nelze totiž vyloučit, že mohl být ještě po určitou dobu ražen i na počátku horizontu A2 souběžně s nejstaršími emisemi dílů statéru skupiny Athéna Alkidemos.

Zlaté perly ze severozápadních Čech a otázka existence předmincovních/nemincovních platidel na českém území

Zlaté perly pocházejí z hrobů prozkoumaných na lokalitách Soběsuky, Libočany a Jenišův Újezd. Předměty byly již dříve detailně publikovány (*Holodňák – Militký 2014*) a neznáme k nim žádné analogie. Na první pohled je zřejmé, že všechny tři mají podobnou hmotnost v rozmezí 2,9 až 2,8 g. Obě analyzované perly však mají složení velmi odlišné. Exemplář z Libočan obsahuje 95,9 % zlata, zatímco perla ze Soběsuk je v podstatě elektron s obsahem zlata pouze 46,9 %. Perly lze na základě dalších doprovodných nálezů datovat nejspíše do průběhu fáze LT B2, tedy pravděpodobně do průběhu 1. poloviny 3. století před Kristem (*Militký 2018a*, 23–26).

Interpretace tří hrobových perel z regionu severozápadních Čech je na první pohled snadná – o způsobu používání jako závěsků vypovídá jejich tvar a dokládají jej i nálezové kontexty. Otázkou ovšem je, jestli jde skutečně o předměty výlučně dekorativní funkce. Hmotnostní návaznost na nejstarší 1/3 statéru horizontu A2 naznačuje, že sledované závěsky mají skutečně hmotnost odpovídající 1/3 statérů. Nápadným jevem je výrazná rozdílnost obsahu zlata – je ovšem nutno mít na paměti, že jde pouze o dva předměty.

Perly spadají do horizontu A1, kdy byly raženy, patrně i na českém území, statéry typu Niké. Perly lze pravděpodobně považovat za formu hmotnostně i tvarově standardizovaného zlata a lze o nich uvažovat jako o možném předmincovním/nemincovním platidle. Paralelní užívání perel jako ozdob a případně i platidel není nijak novým jevem – obě funkce prokazatelně plnily již měděné hřivny či různé druhy zlatých ozdob již v průběhu doby bronzové. Pro dobu laténskou však v tomto ohledu stojíme na samém počátku poznání. V každém případě perly dokládají jednoznačnou vazbu na znalost statérů a jejich hmotnost v keltském prostředí již v horizontu LT B2. Perly tak představují zřejmě nejstarší fázi 1/3 statérů jako hmotnostní jednotky a jsou předstupněm pozdějšího mincovního nominálu. Zrození třetinového systému je zároveň velice zajímavé – tento mincovní nominál známe pouze z bójského prostředí a v západní Evropě se s ním nesetkáváme.

Indicie existence zlatých předmincovních/nemincovních platidel u Keltů v období předcházejícím plošnému rozšíření mincí je velice významná. Šlo by totiž o určitou replikaci peněžního vývoje starověkého Předního východu a posléze Řecka. Z prostředí keltské střeozápadní Evropy však zatím nic podobného neznáme. Znamenalo by to, že i střeoevropští Keltové procházeli obdobnou fází vývoje směnných vztahů. Za současného stavu poznání je ovšem možné pouze konstatovat, že stojíme na samém počátku bádání nad touto problematikou a teprve případné budoucí nálezy prokáží, jestli směr nastíněných úvah je pro horizont A1 v českých zemích reálný.

Ražby ze skupiny tzv. českých lokálních emisí a další příbuzné typy (horizonty A2–A3)

Nejdůležitější část předložené publikace tvoří katalogizace a analýza keltských mincí ražených v horizontu A2 a A3 (LT C) na českém území – dnes tyto mince souhrnně nazýváme ražbami tzv. českých lokálních emisí. Těmto ražbám byla v minulosti věnována pozornost (např. *Castelin 1965*, 40–52), však jejich pochopení v kontextu středoevropského keltského mincovnictví umožnilo až jejich nové komplexní zpracování v rámci prezentované monografie (*Militký 2018a*, 60–112).

Zpracování přineslo definování zcela nové typologie těchto ražeb. Skupina II:01–50 zahrnuje ražby s jistotou či velmi pravděpodobně vzniklé na českém území. Do skupiny III:01–05 byly zahrnuty mince snad pocházející z českého území a nejasné (a neautentické?) typy. Typ IV reprezentuje zcela specifická ražba, u které nelze stanovit, zda jde o ražbu vzniklou na území Čech nebo Moravy. Skupinu V:01–05 reprezentují ražby vzniklé méně pravděpodobně na území Čech, spíše však v Rakouském Podunají. Dohromady tak jde o 62 sérií a typů, které mohly být na českém území raženy v průběhu předoppidálního období. Při srovnání s mincovnictvím v koridoru Jantarové stezky je na první pohled zřejmá výrazná rozdílnost. Oblast koridoru Jantarové stezky je vysoce unifikovaná, dlouhodobě produkující ražby s jednotnou ikonografií. Pro český prostor je naopak typická mimořádná rozmanitost mincovních typů a sérií. Tento jev je odrazem rozdílné organizace společnosti v obou regionech.

Každá z těchto sérií a typů byla v rámci této publikace samostatně podrobně zhodnocena. Důležitý je ovšem celkový pohled na tzv. české lokální emise jako celek. Je samozřejmě zřejmé, že počet existujících ražeb bude výrazně vyšší, zvláště v soukromých sbírkách. Lze však konstatovat, že shromážděná kolekce již umožňuje některé konkrétnější závěry a interpretace.

Mince tzv. lokálních českých emisí byly raženy v rámci celého období horizontů A2 a A3 (LT C). Sledované typy mincí vytvářejí dvě základní skupiny – série a tzv. individuální typy. Do kategorie série, tedy vícenominálového peněžního systému, spadá celkem 12 skupin mincí, přičemž do horizontu A2 patří šest sérií (II:01–02, II:16, II:19, II:25 a II:28) a do horizontu A3 patří rovněž šest sérií (II:30–31, II:34–36 a II:43). V ostatních případech jde o tzv. individuální typy zahrnující dosud pouze jediný nominál – nelze však vyloučit, že v některých případech se v budoucnu mohou rozšířit do kategorie série.

V rámci typologického katalogu byly mince rozděleny do zmíněných dvou relativně chronologických horizontů A2 a A3. Přiřazení jednotlivých typů ke konkrétním horizontům vychází z jejich metrologie a vzájemných ikonografických vztahů. Rozčlenění většiny sérií na dva časové horizonty provedl ostatně již K. Castelin (*1965*, 40–51) a jeho schéma je v principiálně stále platné. Daleko složitější je zařazení tzv. individuálních typů skupiny II, které jsou také přiřazeny ke konkrétním horizontům – v některých případech může

v budoucnu samozřejmě dojít ještě k určitým korekcím. Zde prezentované řazení vychází ze současného stavu poznání. Velmi komplikovaná je však otázka chronologického řazení skupin III až V, které v řadě případů zatím přesněji zařadit zatím neumíme. Typologické řazení sérií a typů se snaží o určitou hypotetickou chronologickou návaznost (vnitřní chronologii) i v rámci obou horizontů, zde však narážíme na problém pravděpodobně paralelní ražby na více místech. Nápadný je rovněž fakt, že většina typů zlatých mincí je doložena pouze jediným nominálem, a tento jev neumíme zatím uspokojivě vysvětlit.

Nominálový systém tzv. českých lokálních emisí je principiálně stejný jako u mincí v koridoru Jantarové stezky. Existují čtyři nominály ve zlatě – statér, 1/3 statéru, 1/8 statéru a 1/24 statéru. Stříbrné nominály reprezentují především oboly – jde tedy o typický bimetalický mincovní systém. Kromě toho se na českém území v horizontu A2 razily také 1/4 statéru. Tento nominál je doložen jako součást mincovního systému pouze v rámci série II:16, ostatní čtyři typy 1/4 statérů (II:04, II:06, II:11–12) patří do kategorie tzv. individuálních typů. Ražba 1/4 statérů spadá pouze do starší fáze horizontu A2 a je evidentně ovlivněna keltskou produkcí v západní Evropě, kde je tento nominál zcela běžný. U standardní řady zlatých mincí lze v obecné rovině sledovat jejich hmotnostní synchronizaci s územím koridoru Jantarové stezky. Odlišná je ovšem ryzost zlatých mincí produkovaných v Čechách. U ražeb horizontu A2, resp. jeho starší fáze, jsou zjištěné obsahy zlata velmi vysoké (96–99 %), což dobře koresponduje s analogickou situací na Moravě (*Kolníková 2012*, 187). V mladší fázi horizontu A2 je zvláště u sérií II:25 a II:28 doložen pokles ryzostí, která v horizontu A3 běžně klesá pod 80 % zlata. Toto je zásadní rozdílnost oproti zlatým ražbám skupiny Athéna Alkidemos produkovaných v koridoru Jantarové stezky, které si po celou dobu ražby udržely vysoké obsahy zlata. Tento jev je obtížné vysvětlit – rozhodně však odráží nějaké změny, nejspíše ekonomického charakteru, které tento zřetelný jakostní úpadek zlatých mincí v Čechách způsobil.

Zároveň je však třeba upozornit na existenci několika typů mincí horizontu A3 se zcela odlišnou nevýraznou ikonografií (II:44–49), které mají naopak velmi vysoké ryzosti. Zjevně vznikaly v odlišném prostředí, avšak v rámci českého území. Je také velmi důležité, že jejich ikonografie naznačuje určitou ikonografickou kontinuitu do oppidálního období a jde tedy naznak určitého spojovacího článku k mladšímu oppidálnímu období. Toto téma je však zatím zcela v počátcích a za stávajícího stavu poznání k němu nelze více říci.

Poměrně složitá situace je zdokumentována u stříbrných ražeb, reprezentovaných především nejdrobnějšími nominály – oboly. Pro horizont A2 je nepochybně určitým univerzálním platidlem obol typu II:29 (Horoměřice / Dřemčice), doložený v řadě variant. Jeho hmotnosti pohybují především v rozmezí 0,9–0,7 g. Oboly známe také k sériím II:01–02 a II.16, mezi tzv. individuální typy patří obol II:24. Ke třem sériím horizontu A2 (II:19, II:24 a II:25) oboly neznáme a jejich potřebu zřejmě pokrývaly hlavně oboly typu II:29. Chronologické zařazení obolů k horizontu A2 vychází z ikonografických vazeb na zlaté mince v rámci výše jmenovaných sérií a v případě typů II:24 a II:29 z analýzy jejich hmotností – oba typy mají hmotnosti převážně opět v pásmu 0,9–0,7 g. Ačkoliv lze již v této době předpokládat ražbu

způsobem ve středověku zvaným *al marco* (Petraň 2013, 26), většina exemplářů má hmotnosti v uvedeném rozmezí.

Zajímavé svědectví poskytují oboly horizontu A3. Jako součást sérií jsou doloženy ve třech případech (II:30–31 a II:35), naopak pro série II:34 a II:36 je neznáme. Existuje však sedm tzv. individuálních typů obolů (II:32–33 a II:37–42) se specifickou ikonografií. Nelze dokonce vyloučit, že k některým z nich se mohou ještě objevit i zlaté nominály. Za překvapivý objev lze označit doložení českého původu pro oboly série II:43, které známe v 98 exemplářích – jde o zcela dominantní typ drobné stříbrné mince v Čechách v horizontu A3. Jde přitom o variantu obolů typu Roseldorf / Němčice II, typických pro koridor Jantarové stezky, což je mj. dokladem velmi intenzivních kontaktů s územím Moravy. Kromě nálezové koncentrace těchto mincí v Čechách dokládá jejich český původ rovněž existence zlatých nominálů, které tvoří, poněkud překvapivě, se sledovanými oboly sérii. Datace do horizontu A3 vychází především z analýzy jejich hmotností, ležících v rozmezí 0,7–0,5 g – jsou tedy výrazně lehčí než oboly horizontu A2.

Složitá je otázka produkce vyšších stříbrných nominálů v Čechách. Za prokázaný lze považovat typ drachmy II:13, patřící pravděpodobně do horizontu A2. Čtyřmi typy jsou doloženy 1/2 drachmy. V jediném případě měla být 1/2 drachma součástí série (II:34) – existence tohoto nominálu však není úplně jasná. Tři další typy 1/2 drachem máme doloženy fyzicky, jejich český původ a přesnější datace je ovšem značně nejistá. Lze tedy shrnout, že za stávajícího stavu poznání lze produkci vyšších stříbrných nominálů v předoppidální období v Čechách považovat za okrajový jev. Teprve případné nové nálezy 1/2 drachem ukáží, jestli jde v konkrétních případech skutečně o mince českého původu.

Ikonografická stránka tzv. českých lokálních emisí je velice zajímavá a rozmanitá. Kromě území Galie nikde nenacházíme tak pestrý výběr použitých motivů. Jde o jedinečný průnik do světa náboženských představ a mytologie doby laténské. Bohužel těmto motivům zpravidla vůbec nerozumíme, v každém případě jde však o krásné ukázky výtvarného umění doby laténské. Pro horizont A3 je doložitelný vliv galského stylu mincí (II:30–31). V některých případech je ikonografie v Čechách ražených mincí volně ovlivněna řeckým mincovnictvím – jde např. o mytologické motivy jako Pegas (II:39) či harpie (II:11). Velmi výrazné je ikonografické ovlivnění ražbami především z území Moravy, doložené v řadě případů (II:17–20, II:30, II:43 a II:48–49), což dokládá, společně s importovanými ražbami, intenzivní kontakty s tímto regionem.

Jednou za důležitých otázek spojených s mincovní produkcí předoppidálního období je důvod ražby a funkce mincí ve společnosti střední doby laténské. Na prvním místě je nutné zdůraznit, že již od počátku horizontu A2 vznikl nejméně pětominálový bimetalický systém – je tedy zřejmé, že společenské a ekonomické vztahy na území Čech v době okolo poloviny 3. století před Kristem dosáhly stadia potřeby tohoto peněžního systému pro obchodní účely. Jde tedy o jedinečnou informaci o vyspělosti komunit, které mince razily a používaly. Je nutné si uvědomit, že výroba mince zahrnuje několik fází, přičemž mince sama je až finálním

produktem daleko komplikovanějšího procesu. V první řadě je třeba zajistit kov pro ražbu (těžbou nebo obchodní činností), upravit jej na požadovanou ryzost, vytvořit razidla a zhotovit střížky s hmotností s přesností zpravidla na 0,1 g. Tato výroba musela být organizována elitami společnosti a mít k dispozici vyškolené specialisty – existence finálních produktů jasně dokládá, že všechny tyto fáze byly zvládnuty. Poté přichází fáze zapojení mincí do oběhu, což se opět děje v první fázi nepochybně prostřednictvím elit kontrolujících nejen ražbu, ale také obchod a výrobu. A právě prostřednictvím obchodu se mince nejčastěji dostávají do oběhu. V detailech samozřejmě tyto mechanismy neznáme, ale můžeme dobře sledovat, že na centrálních sídlištích v koridoru Jantarové stezky dochází k obrovským koncentracím obíhajících mincí, které jsme schopni zaregistrovat jako ztrátové exempláře. Tento model fungoval i v Čechách, ačkoliv jej zatím můžeme prokázat jen na centrální lokalitě nižšího řádu, jakou je Žehuň (*Militký 2018a*, 312; *2018b*). Pro úvahy o oběhu mincí je však důležitý také výskyt ztrátových mincí na běžných sídlištích. Pravidelný výskyt mincí na těchto lokalitách je jedinečným důkazem, že již v horizontu A2 došlo k plošnému a masovému rozšíření užívání mincí mezi běžné obyvatelstvo. Tím se horizont A2 výrazně liší od horizontu A1, kdy statéry typu Niké nebyly, mj. s ohledem na svou vysokou hodnotu, pravidelnou součástí hospodářského systému. Naopak bimetalický systém, funkčně odvozený z řeckého mincovnictví, byl určen k všeobecnému používání v obchodu a případným dalším platbám. Výskyt mincí na běžných sídlištích je tedy výraznou indicií, že ve 2. polovině 3. století před Kristem došlo k plošné monetarizaci společnosti – tedy, že mince se staly všeobecně uznávaným a používaným způsobem vyjadřování hodnoty zemědělských produktů, zboží, ale zřejmě i služeb a dalších společenských vztahů. Je jisté k diskusi, do jaké míry mince v předoppidálním období vytlačila užívání tradičního směnného obchodu, nepochybně se nějakou formou užíval dále – ostatně, užívá se dodnes. Zásadní změnou je však okamžik, kdy se i při směnném obchodu vzájemné hodnoty směňovaného zboží vyjadřují penězi. A ačkoliv jde pouze o teoretický model, je značně pravděpodobné, že právě do této fáze mohla dospět společnost doby laténské v horizontu A2.

Prostřednictvím centrálních sídlišť v koridoru Jantarové stezky je zřejmé, že spektra ztrátových mincí z těchto lokalit významným způsobem pozměnila možnosti poznání mincovní produkce a umožňují také sledování rozdílů mezi jednotlivými lokalitami. Pro území Čech jsme doposud výrazně limitováni v poznacích tohoto charakteru – kromě sídliště Žehuň dosud postrádáme centrální lokality s masovým výskytem mincí. Jde nepochybně především o stav výzkumu – je evidentní, že i v české kotlině byla v horizontech A2 a A3 mincovní výroba i masový peněžní oběh koncentrována na centrální sídliště. Je jisté otázkou, jestli i v Čechách můžeme předpokládat tak výrazné a rozsáhlé lokality, jakými jsou Němčice nad Hanou či Roseldorf – objektivně to zatím nevíme. Prostřednictvím mincovnictví je zřejmé, že Čechy musely být výrazně atomizovány, což naznačuje velké množství vzájemně odlišných typů mincí. Je tedy již zcela evidentní, že v české kotlině existoval jiný model společenského uspořádání – zdá se, jako by český prostor ovládalo více nezávislých mince emitujících komunit. S ohledem na velikost Čech je pak logicky odvoditelné, že i centrální lokality mohou být menšího rozsahu. Jde však jen o spekulace, jisté je, že dokud nebudeme znát česká centrální sídliště, resp. spektra ztrátových mincí z těchto lokalit, nemůžeme

přesněji interpretovat a pochopit ražby tzv. českých lokálních emisí. Za stávajícího stavu poznání je prostě nutné přijmout fakt, že ty nejdůležitější informace, kterými jsou místa jejich původu, bohužel neznáme.

Odlišnost tzv. českých lokálních emisí od unifikovaného mincovního systému v koridoru Jantarové stezky má, jak již bylo naznačeno, hlubší společenské příčiny. Tradičně (*Paulsen 1933*) jsou ražby z území Čech, Moravy i naddunajského Rakouska označovány jako bójské, tedy jako mince ražené keltským kmenem Bójů. Otázce Bójů byla věnována nedávno celá velká mezinárodní konference (*Karwowski – Salač – Sievers /eds./ 2015*). Nicméně problematika kmenové identifikace jednotlivých skupin mincí je velice složitým tématem a s ohledem na naprosté minimum antických písemných pramenů také tématem prakticky neřešitelným. Ovšem již K. Castelin (*1965, 220–221*) připouštěl, že na českém území mohlo sídlit více kmenů – např. Volkové-Tektoságové. Jde však pouze o teorii a jména případných dalších v Čechách sídlících kmenů neznáme. Je to však právě mincovnictví předoppidálního období, které naznačuje atomizaci českého území. Rozdílnost komunit produkujících paralelně různé typy mincí může samozřejmě souviset i s možnou kmenovou různorodostí. Jde o hypotézu, nelze to doložit, ale jako pravděpodobnější varianta se jeví možnost, že s Bóji lze spojit v LT C především koridor Jantarové stezky (*Militký 2015b, 93–94*). Přítomnost Bójů v Čechách v předoppidálním období nelze vyloučit, ale pravděpodobně je zde situace složitější – ostatně udržování kontaktů na západ opět dokládají i mince – 1/4 statérů či galským mincovním stylem ovlivněné hlavy (II:30–31). Právě z tohoto důvodu jsou tzv. české lokální emise označovány při formálním strukturovaném popisu jako „Bojové“ – tedy nejistí či takzvaní Bójové. Celkovou situaci komplikuje fakt, že pro oppidální období (pozdní LT C2 až D) je přítomnost Bójů v Čechách naopak dosti pravděpodobná (*Militký 2015b, 93–94*). Lze tedy shrnout, že při snaze kmenové interpretace předoppidálních Čech i Moravy se pohybujeme ve sféře hypotéz. Z pohledu numismatiky je ovšem nezpochybnitelným faktem zásadní odlišnost oproti koridoru Jantarové stezky, která má zcela určitě konkrétní historické důvody.

Ukazuje se, že rozdílnost českého a moravského prostoru z pohledu numismatiky v předoppidálním období není náhodná. Nové zpracování souboru skleněných nálezů z Němčic nad Hanou (*Venclová 2016*) umožnilo definování dvou distribučních okruhů. Západní skupinu reprezentuje Čechy a Bavorsko, východní skupina zahrnuje oblast koridoru Jantarové stezky a území Slovenska. N. Venclová velmi správně upozornila na nápadnou shodu s distribucí mincí. V obou případech tvoří hranici česko-moravské pomezí (*Venclová 2016, 118–120, Fig. 100*).

Počátek produkce ražeb tzv. českých lokálních emisí, reprezentující horizont A2, ležící s jistotou v archeologickém horizontu LT C1 a pravděpodobně již na jeho počátku. Jde samozřejmě pouze o rámcový odhad, vycházející mj. z paralelního vývoje mincovnictví v oblasti koridoru Jantarové stezky. V absolutní chronologii spadá počátek horizontu A2 (LT C1) do doby okolo poloviny 3. století před Kristem. Rámcově do stejného období jsou datovány počátky systematické ražby v oblasti koridoru Jantarové stezky (*Fröhlich 2017, 55–*

72). Horizont A3 principálně odpovídá archeologickému horizontu LT C2, přičemž jeho počátek spadá kamsi na počátek 2. století před Kristem. Konec horizontu A3 souvisí se zánikem centrálních předoppidálních sídlišť v koridoru Jantarové stezky a počátkem oppid. Někdy se zánik těchto lokalit spojuje s tažením Kimbrů a Teutonů (asi 113–101 před Kristem), nicméně toto datování není zcela v souladu s obecně předpokládaným počátkem oppid kdesi na počátku poslední třetiny 2. století před Kristem (*Militký 2015b*, 75). V absolutní chronologii lze tedy konec horizontu A3 datovat kamsi do doby okolo 130/120 před Kristem a evidentně souvisí se vznikem a rozvojem českých oppid.

Základní charakteristika keltského mincovnictví předoppidálního období (LT C) v koridoru Jantarové stezky a atypické typy mincí ze skupiny Athéna Alkidemos

Pro pochopení situace na českém území byla značná pozornost v rámci prezentované publikace věnována také mincovnictví na území koridoru Jantarové stezky (*Militký 2018a*, 284–297). Základním rysem mincovní produkce na tomto území je výrazná uniformita zlatých i stříbrných mincí produkovaných na velmi rozsáhlém území mezi Slezskem a Dolním Rakouskem.

Od 80. let v Rakousku a od počátku 90. let 20. století na Moravě se podařilo akumulovat velké množství archeologického materiálu a také mincí pocházejících z areálů centrálních sídlišť horizontu LT C1–C2. Jde o několik lokalit ležících principiálně v trase komunikačního koridoru Jantarové stezky od Slezska až po rakouské Podunají. Ve Slezsku je situováno sídliště Nowa Cerekwia, na střední Moravě leží rozsáhlé sídliště Němčice nad Hanou a nejdůležitější lokalitou v rakouském Podunají je Roseldorf. Na rakouském území je však dnes centrálních sídlišť doloženo více – Etzersdorf, Stripfing, Haselbach a nové, doposud nepublikované naleziště v širším okolí Krems an der Donau. Jedním z mimořádně důležitých hmotných pramenů pocházejících z těchto nalezišť jsou rozsáhlé kolekce ztrátových mincí, dohromady čítající tisíce jednotlivě nalezených exemplářů. Právě tento materiál především v posledním desetiletí zcela zásadním způsobem pozměnil pohled na počátky a starší fázi keltského mincovnictví ve střední Evropě.

Mincovnictvím v koridoru Jantarové stezky se v posledních letech zabývala řada autorů (*Kolníková 2006*, 13–21; *Kolníková 2012*, 13–22; *Fröhlich 2013*, 23–28; *Rudnicki 2013*; *Fröhlich 2016*; *Smělý 2017*), bohužel dodnes nebyla vytvořena detailní typologie zlatých mincí produkovaných na tomto území. I přes tuto komplikaci lze dnes již velmi přesně definovat jednotlivé typy mincí ražené na centrálních sídlištích v oblasti koridoru Jantarové stezky. Mince skupiny Athéna Alkidemos tvoří měnový systém reprezentovaný statéry, 1/3 statéru, 1/8 statéru a 1/24 statéru. Na lící straně je u každého nominálu jiný typ hlavy vycházející z ikonografických tradic antického mincovnictví. U statérů, označovaných také jako typ Plumlov, je to hlava Athény převzatá ze staršího typu Niké – v průběhu doby ražby však dochází její k naprosté barbarizaci. Je zajímavé, že i nejstarší statéry působí dojmem silně opotřebovaných razidel a je otázka, jestli razidla s dobře propracovanou kresbou vůbec existovaly. V každém případě se statéry z tohoto pohledu výrazně liší od nižších nominálů, u

kterých se nejstarší varianty vyznačují dokonale propracovanými razidly. Jak již bylo řečeno, pro každý nominál je typický jiný typ hlavy. U 1/3 statéru je to stylizovaná ženská hlava v přílbě, podobně jako 1/8 statéru. U 1/24 statérů je to stylizovaná mužská hlava doprava. U všech nominálů je zřetelná výrazná postupná barbarizace obrazu, přičemž ražby dobrého stylu jsou evidentně nejstarší. Rubní motiv je u všech zlatých nominálů společný – jde o stylizované vyobrazení Athény Alkidemos, které však ve skutečnosti zřejmě představuje transformovaný obraz stojícího keltského bojovníka s kopím a makedonským štítem, okolo kterého jsou napodobeniny nápisů a další symboly. I tento motiv byl v průběhu doby výrazně barbarizován. Obecně však platí, že mince skupiny Athény Alkidemos si dlouhodobě udržovaly jednotnou ikonografii rubní strany. Produkce mincí skupiny Athény Alkidemos na Moravě, v podunajském Rakousku a ve Slezsku zahrnuje celé období LT C, tedy numismatické relativně-chronologické horizonty A2 a A3. Podle analýzy obrazových předloh (*Fröhlich 2016*) je možné počátky ražby mincí skupiny Athény Alkidemos datovat do doby po roce 270 před Kristem – pravděpodobně tedy do doby okolo poloviny 3. století před Kristem.

Právě prostřednictvím souborů mincí předoppidálního období pocházejících z centrálních sídlišť v oblasti koridoru Jantarové stezky je dnes zřejmé, že součástí měnového systému byla také velice intenzivní ražba stříbrných mincí. Produkci stříbrné mince v předoppidálním období lze rozdělit na dva časové úseky, zjednodušeně odpovídající horizontům A2 a A3. Do staršího období (A2) patří skupina drachem a 1/2 drachem s motivem koně na rubní straně doplněného „lyrovitým“ znakem dole a hvězdou nahoře. Tyto mince jsou v Němčicích zastoupeny jen nepoččetně a je zřejmé, že pocházejí z rakouského Podunají, kde jsou početně zastoupeny v nepublikovaných souborech ze sídlišť Roseldorf, Etzersdorf a z lokality v širokém okolí Krems a. d. Donau. Do stejného horizontu patří také oboly s rosetou nad koněm, které však byly početně produkovány jak v rakouském Podunají, tak i na Moravě. Mladší fázi produkce stříbrných nominálů reprezentují již pouze oboly typu Roseldorf / Němčice I a II. Typ I typologicky jednoznačně navazuje na starší emise s rosetou nad koněm. Typ II je dominujícím nominálem na všech centrálních sídlištích v koridoru Jantarové stezky. Je pravděpodobné, že typ I spadá ještě do horizontu A2, typ II pak do horizontu A3.

V kontextu nového mimořádně početného nálezového fondu zlatých mincí z oblasti koridoru Jantarové stezky je zřejmé, že paralelně s touto „hlavní“ skupinou však byly zřejmě v omezené míře raženy také atypické typy mincí, které rovněž patří do skupiny Athény Alkidemos – jde tedy o jakési „vedlejší řady“ v rámci ražeb koridoru Jantarové stezky. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že tyto ražby nemají nic společného s ražbami tzv. lokálních českých emisí, dříve označovaných jako ražby tzv. vedlejších řad (*Castelin 1965*, 40–52). K atypickým ražbám ze skupiny Athény Alkidemos lze dnes přiřadit pět tzv. individuálních typů mincí, které jsou v této práci prezentovány jako skupina VI (*Militký 2018a*, 290–307). Zveřejnění uvedených mincovních typů je důležité především pro pochopení rozdílů mezi produkcí tzv. českých lokálních emisí a atypických ražeb z oblasti koridoru Jantarové stezky.

Analýza nálezů z českého území a mincovní importy

Značná pozornost je v rámci této publikace (*Militký 2018a*, 308–325) věnována také analýze náleзовého fondu z českého území, vycházejícího z katalogu nálezů. Největší pozornost je věnována analýze sídlišť. Jak již bylo konstatováno, že kromě centrálního sídliště Žehuň doposud neznáme větší centrální lokality s koncentracemi mincovních nálezů – velmi pravděpodobně jde však zřejmě jen o stav výzkumu. Pro předoppidální období disponujeme také jen omezeným množstvím depotů nalezených na českém území. Lze předpokládat, že jde o odraz jen nečetně rozšířeného zvyku deponování peněz do země. Zcela minoritní a problematické jsou hrobové nálezy. V celé středozápadní Evropě je zřejmé, že mince nebyly součástí pohřebních praktik – pokud se v daném regionu hroby s mincemi chronologicky vůbec protnuly.

V rámci analýzy náleзовého materiálu byla pozornost věnována také 62 importovaným ražbám pocházejícím z nálezů na českém území. Ve většině případů pocházejí z oblasti koridoru Jantarové stezky, především z území Moravy. Jde o důležitý doklad kontaktů mezi oběma regiony, který se výrazně projevil také v mincovní ikonografii na českých ražbách. Import antických mincí v Čechách není zatím příliš zřetelný, úloha a intenzita tohoto importu ale může být podhodnocena vzhledem k absenci centrálních lokalit. Pozornost byla věnována také problematice dokladů mincovní výroby, kterých je však pro předoppidální období známo velice málo. S tímto tématem souvisí také nálezy ingotů a sekaného kovu – obě kategorie jsou však v Čechách dosud poměrně vzácné.

Závěr

Svědectví mincí předoppidálního období na českém území je z pohledu středoevropské keltské numismatiky do značné míry nové a doposud jen málo poznané téma. Zveřejnění této práce přináší velké množství často doposud zcela neznámého materiálu, na který je možné pohlížet především optikou stávajících poznatků z území koridoru Jantarové stezky. Právě srovnání s tímto územím umožnilo definovat produkci keltských mincí 3. a 2 století před Kristem jako nové a velmi důležité téma, kterému bude i v budoucnosti věnována značná pozornost.

Literatura

Castelin, K. 1965:

Die Goldprägung der Kelten in den böhmischen Ländern. Graz.

Fröhlich, J. 2013:

Nález keltských mincí z Horných Orešian-Majdánů na Slovensku zlatá a pôvod keltských mincí typu Athena Alkidemos (*Celtic coins found in Horné Orešany-Majdán /Slovakia/. Gold and origin of the Celtic coins of the Athena Alkidemos type*). Numismatický sborník 27/1 (2012–2013), 9–32.

Fröhlich, J. 2014:

Vzácný nález statéra Filipa II. Macedónskeho v moravskom laténskom centre Nĕmčice nad Hanou

[*Ein seltener Fund des Staters Philip II von Makedonien in Mährischen Latènezeitlichen Zentren Nĕmčice nad Hanou*]. *Folia numismatica* 28/1, 11–26.

Fröhlich, J. 2016:

Keltské mince s kónskou protomou a skupina Athéna Alkidemos

[*Celtic coins with horse protoma and Athena Alkidemos coin-group*]. *Numismatický sborník* 30/2, 166–192.

Fröhlich, J. 2017:

Poklad keltských mincí z Hrhova [*The trove of Celtic coins from Hrhov*]. Kremnica.

Holodňák, P. – Militký, J. 2014:

Dva zlaté předměty z kostrových hrobů z doby laténské ze severozápadních Čech. K možnosti existence předmincovních platidel v horizontu LT B2

[*Zwei Goldgegenstände von Körpergräbern aus der Latènezeit von Nordwestböhmen. Zur Möglichkeit der Existenz vormünzzeitlicher Zahlungsmittel vom Horizont LT B2*]. In:

Čižmářová, J. – Venclová, N. – Březinová, G. (eds.): *Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií*. Brno, 563–580.

Karwowski, M. – Salač, V. – Sievers, S. (eds.) 2015:

Boier zwischen Realität und Fiktion. Akten des Internationalen Kolloquiums in Český Krumlov vom 14.–16. 11. 2013. *Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte* 21. Bonn.

Kolníková, E. 2006:

Význam mincí z moravského laténskeho centra Nĕmčice nad Hanou pre keltskú numizmatiku [*Importance of coins from the Moravian late Iron Age centre Nĕmčice nad Hanou for the Celtic numismatics*]. *Numismatický sborník* 21, 3–56.

Kolníková, E. 2012:

Nĕmčice. Ein Macht-, Industrie- und Handelszentrum der Latènezeit in Mähren und Siedlungen am ihren Rande. *Kommentierter Fundkatalog. Münzen*. *Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno* 43. Brno.

Militký, J. 2012:

Dva nálezové statéry Alexandra III. Makedonského z území jižní Moravy a z okolí Púchova na Slovensku [*Two*

staters struck under Alexander III of Macedonia found in south Moravia and the Púchov surroundings (Slovakia)]. *Numismatické listy* 67, 108–114.

Militký, J. 2013:

Statér makedonského krále Filipa III. z Němčic nad Hanou (okr. Prostějov)
[*Stater of the Macedonian King Philip III from Němčice nad Hanou (Prostějov district)*]. Numismatický sborník 27/1 (2012–2013), 103–106.

Militký, J. 2015a:

Oppidum Hradiště u Stradonic. Komentovaný katalog mincovních nálezů a dokladů mincovní výroby [*Das Oppidum Hradiště bei Stradonice. Kommentierter Katalog der Münzfunde und Belege der Münzproduktion*]. Praha.

Militký, J. 2015b:

Die Boier und die Numismatik – Gegenwärtiger Stand der Forschung und die Möglichkeiten der Interpretation des Fundbestandes. In: Karwowski, M. – Salač, V. – Sievers, S. (eds.): Boier zwischen Realität und Fiktion. Akten des Internationalen Kolloquiums in Český Krumlov vom 14.–16. 11. 2013. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte 21. Bonn, 77–109.

Militký, J. 2016b:

The Pistiros hoard – its general evaluation and comments on its position in the context of other comparable finds in the region of Thrace. In: Bouzek, J. – Militký, J. – Taneva, V. – Domaradzka, E. (eds.): Pistiros Excavations and Studies VI: The Pistiros Hoard. Prague, 138–150.

Militký, J. 2018a:

Keltské mincovnictví ve 3. a 2. století před Kristem v Čechách [*Keltisches Münzwesen im 3. und 2. Jahrhundert vor Christus in Böhmen*]. Praha.

Militký, J. 2018b:

Celtic coins from the central site of Žehuň. Památky archeologické 109, 179–231.

Ondrouch, V. 1964:

Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku /I./ [*Finds of Celtic, Antique and Byzantian Coins in Slovakia /I./*]. Bratislava.

Paulsen, R. 1933:

Die Münzprägungen der Boier. Leipzig – Wien.

Petráň, Z. 2013:

Ilustrovaná encyklopedie české, moravské a slezské numismatiky. Praha.

Rudnicki, M. 2013:

Skarb złotych monet celtyckich z Gorzowa nad Przemszą (*A hoard of celtic gold coins from Gorzów on the Przemsza river*). Wiadomości numizmatyczne 58, 1–91.

Smělý, T. 2017:

One Authority – One Idea – One Order. The Monetary System of the Amber Road as Testimony of Greek Influence on Social and Economic Activities of central European Celts. *Stadia hercynia* 21/2, 40–80.

Torbágyi, M. 1991:

Griechischer Münzumschlag im Karpatenbecken. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungariae* 43, 25–55.

Venclová, N. 2016:

Němčice and Staré Hradisko. Iron Age glass and glasswork in Central Europe. Praha.

Waldhauser, J. 2001:

Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha.

Ziehaus, B. 1999:

Die keltischen Münzen in den Gräbern von Dobian und Hostomitz – addenda et corrigenda. In: Dubius, O. F. – Frey-Kupper, S. – Perret, G. (Eds.): *Trouvailles monétaires de tombe. Actes du deuxième colloque international du Groupe suisse pour l'étude des trouvailles monétaires* (Neuchâtel, 3–4 mars 1995). Lausanne, Éditions du Zèbre, 105–118.

Ziehaus, B. 2013:

Münzen und Münzwerkzeuge. Katalog der Münzen und Werkzeuge. In: Sievers, S. – Leicht, M. – Ziehaus, B.: *Ergebnisse der Ausgrabungen in Manching-Altenfeld 1996–1999. Die Ausgrabungen in Manching. Band 18. Teil 2:Text*. Wiesbaden, 425–619.

Summary

Celtic coinage in 3rd and 2nd century BC in Bohemia, Prague

My habilitation work is based on my recently published monograph (*Militký 2018a*). Its objective was to collect, typologically classify, and interpret the 3rd–2nd century BC Celtic coinage with sure or assumed connection to the territory of Bohemia. The presented coins were either struck in Bohemia or were imported there. The total of 715 coins was assembled and catalogued in typological overviews or – in case of the imported coins – in a catalogue of their finds in the territory of Bohemia. The provenance of these coins is documented only in some cases, very often there is no information as to the find spots of these coins, currently kept in both private and public collections. In its basic concept, this study ties in closely with the recent monograph on the oppidum period (LT D) coinage in Bohemia, based on the material from the oppidum of Stradonice (*Militký 2015a*).

In continuity with an earlier classification of Bohemian coins (*Castelin 1965*) and keeping in mind the coinage development in the Amber route corridor, three chronological horizons of

Bohemian coinage were proposed: A1, A2, and A3 (*Militký 2018a*, 12–13). They can be loosely synchronised with archaeological relative-chronological phases LT B2, C1, and C2.

The elementary topic of Celtic numismatics in Central Europe is the introduction of coinage. Although attracting the interest of scholars for a long time, this topic was – paradoxically – never truly studied in the Boii coinage area. The issue of the earliest coins – Nike type staters – was so far discussed only in a very generic manner, without a detailed analysis of the material (e.g. *Ziegeus 1999*, 108–112; *Militký 2015b*, 70–71). And yet, the beginnings of coin minting in the Boii coinage area are one of the most important research topics – without understanding it correctly we cannot comprehend the following development of Celtic coinage.

The Nike type staters imitate the contemporary Greek coins in the name of Alexander III of Macedon (336–323 BC) and in some cases probably those of Philip III (323–317 BC). The Celtic imitations mostly copy their Greek models competently and only in case of three groups (I:12–14) there is an obvious Celtic barbarisation and stylisation of both the obverse and reverse motifs. The newly established typological catalogue of Nike type staters counts 85 coins including their fragments (*Militký 2018a*, 13–23). There are, however, only 65 entire coins, as opposed to 7 hacked ones; 11 pieces are only documented by written records without a depiction /nos. I:16.1/1 (1–11)/. A case apart is that of two silver stater test strikes /nos. I:17.1/1 (1–2)/. The basis for the typological classification are the 65 preserved exemplars.

The Nike-type coinage is only documented by staters – no lower denominations are known. This suggests a different function of these coins than in the case of the A2 horizon coinage, when monetary system consisting a series of gold and silver denominations were introduced. The Nike type staters on the other hand represent the earliest horizon of coin production, in which the coins were not yet a widespread means of exchange. Their circulation was at this time limited to the elites who had a – direct or mediated – experience with their use in the Greek world.

An important criterion to establish the chronology of Nike type staters are of course the pieces from known archaeological contexts. As has already been said, their presence in open central sites in the Amber route corridor suggests that in these sites, flourishing in LT C1 (A2) staters of this type already represent obsolete coinage. The end of the Nike coinage is chronologically as unclear as its beginning. It cannot be excluded that they were for some time still produced in early A2 horizon concurrently with the earliest subdenominations of the Athena Alkidemos staters.

The most important part of the presented monograph is the Catalogue and analysis of the Celtic coinage minted in Bohemia in the horizons A2 and A3 (LT C). Currently these coins are comprehensively termed ‘Bohemian local issues’. Although already previously studied (e.g. *Castelin 1965*, 40–52), their full appreciation within the context of Celtic coin

production has been only made possible by their new complex analysis in the recent monograph (*Militký 2018a*, 60–112).

The new study of these coins provided the possibility to outline their new typology. The group II:01–50 includes mints surely or very probably produced in the territory of Bohemia. The group III:01–05 comprises those which possibly come from Bohemia as well as uncertain (not authentic?) types. The type IV is an entirely specific mint; it is not possible to decide whether its origin is to be searched in Bohemia or Moravia. The group V:01–05 is represented by types which rather than in Bohemia were probably minted in the Austrian Danube region. Altogether, there are 62 types and series, probably or possibly minted in Bohemia in the pre-oppida period. In comparison with the Amber route corridor coinage there are some clear differences. The Amber route corridor region is highly uniform and produces a single series of coin types with identical iconography over a long period of time. Bohemia on the other hand is characterised by a high variability of coin types and series. This difference probably reflects a different social organisation in both regions.

The denomination system of the so-called Bohemian local issues is in its substance identical with that of the Amber route corridor coinage. There are four gold denominations – 1/1-staters, 1/3-staters, 1/8-staters, and 1/24-staters, the silver denominations are represented principally by obols – the system is thus bi-metallic. Apart from these denominations, also 1/4-staters were minted in Bohemia in the A2 horizon. This denomination is attested as a part of monetary system only in the series II:16, the other four types of 1/4-staters (II:04, II:06, II:11–12) exist as so-called individual types. The production of 1/4-staters can be dated to the earlier phase of the A2 horizon and apparently came to be under the influence of western European Celtic coinages in which this denomination is quite common. The standard golden denominations are aligned with the weights of the Amber route corridor coinage. What differs is the purity of metal: while the coins of the A2 horizon are characterised with high values of gold content (96–99%) which corresponds with the situation in Moravia (*Kolníková 2012*, 187), in the later phase of the horizon A2, and in particular in series II:25 and II:28 the gold fineness clearly dropped, and in the A3 horizon it was only ca 80%. This is in a stark contrast with the Amber route corridor Athena Alkidemos coinage which maintained its high gold content throughout the period of its production. This phenomenon is difficult to explain; however, it clearly reflects some kind transformations, probably of economic nature.

The beginning of production of the so-called Bohemian local issues – the A2 horizon – can be dated with certainty to LT C1, likely to its beginning. Though it is only a mere estimation, it would correspond with the development of coinage in the Amber route corridor. In absolute chronology, the beginnings of the A2 horizon (LT C1) correspond with the middle of the 3rd century BC, i.e. the period in which we date the beginnings of systematic coin production in the Amber route corridor (*Fröhlich 2017*, 55–72). The A3 horizon can be synchronised with the archaeological horizon LT C2 with its beginnings sometime in the early 2nd century BC. The end of the A3 horizon corresponds with the demise of central pre-oppidum sites in the Amber route corridor and with the emergence of the oppida. It is sometimes connected with th

Cimbri and Teutones campaign (ca 113–101 BC) though this date is not in accordance with the generally accepted notion of emergence of oppida in the beginnings of the last third of the 2nd century BC (*Militký 2015b*, 75). In absolute dates, therefore, the end of the A3 horizon can be dated to ca 130/120 BC; its link with the emergence of oppida in Bohemia is obvious.

V Praze 5. 5. 2019

PhDr. Jiří Militký, Ph.D.